La Ruta dels Borja a la Costera

Turisme La Costera
Tresors de l'interior

Turisme La Costera
Tresors de l'interior

LA RUTA DELS BORJA A LA COSTERA

Els Borja són el més conegut dels grans llinatges valencians. En poc més d'un segle una família de cavallers de la conquesta assentats a la Costera van arribar a ocupar les més altes dignitats i convertir-se en un actor clau a la política local i internacional que tractava de tu a tu a les més importants famílies regnants. Des de les seues bases als nostres pobles, els Borja van iniciar una nissaga a la que el poder, les lluites, les traicions, els romanços i la religió es van entreverar generant una llegenda que ha sobreviscut als segles convertint-los en un referent.

Aquest ascens i poder han deixat un important rastre a la Costera, patrimoni que ens permetrà comprendre la història d'aquesta nissaga. Viure els mateixos espais i sensacions que les Borja de la llegenda, comprendre millor el que sentien i compartir l'escenari vital que els va portar a seguir el seu camí històric. Una epopeia que els va situar al centre d'un dels moments claus de la humanitat i la seua evolució, quan pensaments, religions, cultures, noves terres i noves formes de fer les coses es van creuar i confrontar sentant les bases el que som hui.

Amb aquesta ruta podràs conèixer l'esplendor dels seus palaus i obres d'art, els seus sentiments i pensaments i les seues devocions i passions. Coneixeràs les cases fortes que van ser l'origen del seu poder i els edificis que van alçar per celebrar que l'havien aconseguit. També sabràs de la seua història més enllà del papat, de com durant segles aquesta família i els seus membres va participar de la història de la nostra comarca i de moltes altres terres. Els Borja van funcionar com catalitzadors del seu temps, amb les seues anades i tornades i les seues decisions van ajudar a consolidar el renaixement a les nostres terres i van ser protagonistes destacats del segle d'or valencià.

Seguint la ruta dels Borja coneixeràs la Costera des d'una perspectiva diferent, una a la que t'ajudarem a veure les nostres terres i el nostre patrimoni des de la perspectiva d'un llinatge que va brillar i va voler dominar el món.

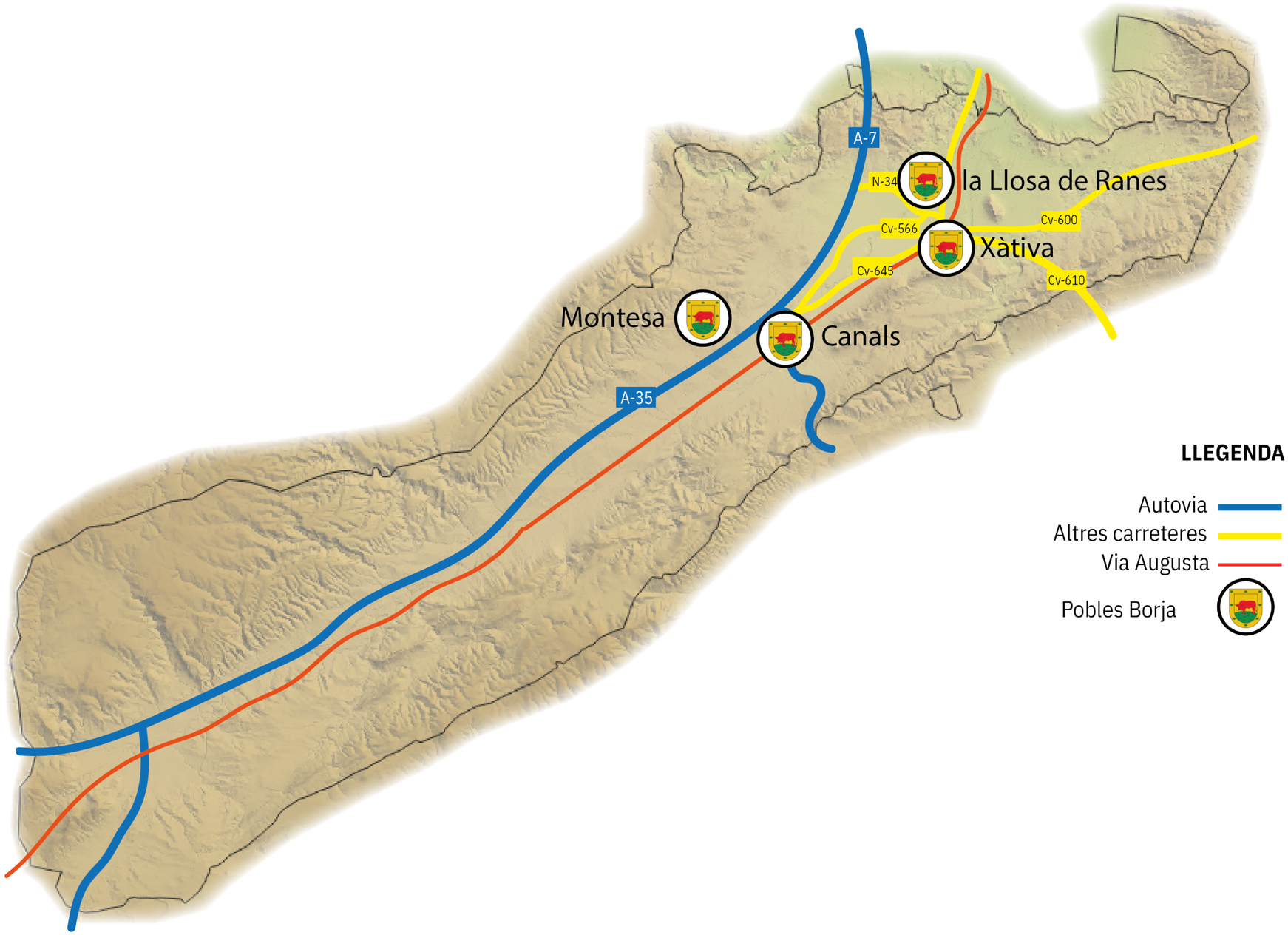

la benvinguda del nostre embaixador 3

Les arrels de la família, les arrels del poder. 5

Xàtiva, Capital Borja 7

Territori Borja. 9

Vides i obres, Alfons i Roderic 11

L'Empremta Borja 13

Ximo Corts
professor emèrit, articulista, guia i animador cultural (Xàtiva)

La benvinguda del nostre embaixador

Després de la conquesta del Regne de València, per Jaume I, sorgiren unes divisions territorials de caràcter administratiu, les governacions de València i Oriola. Però la de València era massa extensa. Llavors es van crear dues lloctinences: una que comprenia les terres més enllà del riu Uixó i altra que abastava tots els territoris entre el riu Xúquer i els límits amb la Governació d'Oriola. Aquesta demarcació, la Sotsgovernació dellà lo riu Xúquer, tenia la seua capitalitat a Xàtiva, que fou, per tant, cap d'una extensió territorial que superava en molt l'actual comarca de la Costera. Durant segle XIV, la situació estratègica, el castell i el caràcter de cruïlla de vies de comunicació convertiren Xàtiva en centre d'intercanvis econòmics, cosa que propicià la seua puixança. Les principals famílies nobiliàries valencianes s'establiren a la ciutat.

El cognom Borja havia aparegut per diversos indrets del Regne de València al segle XIII. Els Borja de Xàtiva eren originaris d'Aragó, potser de la vila de Borja. presa als sarraïns per les hosts d'Alfons el Bataller. La majoria dels qui portaven el cognom era gent de l'estament de cavallers. En la Guerra de la Unió, els Borja van estar al costat de Pere el Cerimoniós. Aviat, van establir aliances amb llinatges de noblesa més alta. Van emparentar amb els Oms (originaris del Rosselló, que al seu torn enllaçaren amb els Fenollet i, a través d'aquests, amb els Castre i Pinós) i amb els Escrivà. La besàvia paterna de Roderic era una Fenollet-Oms i l'àvia, una Escrivà de Pròixida, família directament relacionada amb el cardenal Ram, bisbe d'Osca i Lleida, i partidari de Ferran d'Antequera. Aquesta relació propiciaria el favor reial.

L'ascens social dels Borja xativins començà en aquella època. Amb el pas del temps, el llinatge valencià més universal s'escamparia per tota la sotsgovernació i per altres contrades de l'antic regne, Castella, Itàlia i el món (el cognom arribaria fins i tot a Amèrica.) El pontificat d'Alfons de Borja, papa Calixt III, i el de Roderic de Borja, papa Alexandre VI, al segle XV, foren els punts àlgids d'aquell ascens. Els Borja ostentaren càrrecs polítics, militars i eclesiàstics. Emparentaren amb la reialesa i amb nombroses famílies nobiliàries, valencianes i italianes, com els Centelles, els Sforza, els Este… Successives generacions borgianes posseïren nombroses senyories al país. És possible detectar la seua petjada en moltes viles i ciutats de les comarques centrals valencianes, incloent la Xàtiva nadiua de Roderic de Borja: Gandia, Oliva, Montesa, la Torre de Canals, Albaida, Llutxent, Navarrés, Anna, Cocentaina, Simat de la Valldigna…

En aquests llocs ressonen contínuament els ecos dels Borja. A la Costera, sovintegen la història, l'arquitectura, l'art i la iconografia borgianes. Qualsevol itinerari estarà jalonat per elements de gran rellevància: la Torre i l'Oratori dels Borja a Canals; el castell, l'església de Sant Pere, la casa nadiua del papa Alexandre VI, la col·legiata, l'antic hospital, els diversos museus i l'ermita de Sant Feliu a la ciutat de Xàtiva; el castell de Montesa… Les fites més importants d'una ruta borgiana per la nostra comarca són Xàtiva, Canals i Montesa. Xàtiva és el lloc d'allotjament ideal i el punt de partida de totes les visites. Bé que l'arrasament borbònic esborrà gran part del seu esplendor, la ciutat vella encara conserva un patrimoni històric i artístic de primer orde.

Xàtiva fou bressol del llinatge Borja. Alfons de Borja (nascut a la baronia de Canals) i Roderic de Borja tenen orígens xativins (al segle XIV, la Torre de Canals era domini de Xàtiva). El primer fou batejat a Santa Maria, futura col·legiata, i el segon, a l'església de Sant Pere. Alfons pertanyia a una branca modesta dels Borja. El seu pare, Domènec de Borja era ciutadà o generós, és a dir, tenia un nivell social inferior al de donzell. Conreava terres "lliures" (no sotmeses a jurisdicció feudal) i es dedicà a oficis militars, com la custòdia de castells fronterers (Montesa, Bunyol…). Potser, no era senyor de possessions pròpies. La Torre de Canals, lloc de naixement d'Alfons, devia ser propietat de Roderic Gil de Borja, de Xàtiva, casat amb Sibil·la Escrivà. Domènec només n'era l'administrador. Després de nàixer Alfons, Domènec traslladà la seua família a Xàtiva i obrí un negoci de tintoreria. Una filla seua, Isabel, es casaria amb un fill de Roderic Gil. El matrimoni, entre la filla de l'empleat i el fill de l'amo, fou possible perquè el germà de la núvia, Alfons, el futur Calixt III, ja era un jurista reconegut. Ell pagà el dot d'Isabel, uns 3.000 florins. Posteriorment, Isabel Borja, mare de Roderic, adquiriria la Torre de Canals.

En aquest lloc, que avui pertany al terme de Canals, es conserva la torrassa que degué presidir el casalici on va nàixer Alfons de Borja, restes de murs i l'Oratori dels Borja, construït davant. (Potser, formava part del conjunt palatí dels Borja.) El temple degué ser d'estil gòtic, però ha experimentat moltes reformes. Actualment, té només una nau de planta rectangular, capçalera plana, murs de pedra i morter, i coberta a quatre aigües recolzada sobre dos arcs diafragmàtics que arranquen de pilastres amb contraforts. Va estar sota l'advocació de la Vera Creu. El retaule principal, regal de Calixt III segons la tradició, es perdé durant la Guerra Civil. Estava presidit per la Santa Creu. La darrera restauració de l'oratori recuperà frescs barrocs. Representen les figures de Josep amb el Jesuset, Vicent Ferrer amb el futur Calixt III menut i Francesc de Borja. El temple també conserva una taula medieval, Judici Final, atribuïda al Mestre de Borbotó.

A Xàtiva, el viatger pot iniciar la ruta borgiana des de la plaça Sant Pere. Camejant pels carrers Sant Pere, de l'Àngel i Montcada, trobarà un seguit de fonts gòtiques o barroques emplaçades enmig de petites places, palaus senyorívols amb jardí interior i escuts nobiliaris, cases pairals (com ara la dels Borja, en què va nàixer Roderic), esglésies, convents i altres elements que evoquen un passat esplendorós. Hom pot visitar la col·legiata de Santa Maria i el palau de l'Ardiaca. Sobre el portal d'accés d'aquest palau està l'escut de Calixt III flanquejat per altres dos que podrien ser de Roderic de Borja i el seu fill Cèsar, ambdós bisbes de València. Al museu de la col·legiata es conserven alguns elements borgians. Destaca el Retaule de Santa Anna, de Pere Reixac, amb un retrat del donant, el cardenal Alfons de Borja. Altres monuments d'interès són l'Hospital de Pobres (de façana gòtica i renaixentista), l'Almodí, amb un bell pati renaixentista, i la Casa de l'Ensenyança, que alberga restes de l'antiga Capella Borja de la col·legiata.

El carrer Montcada és el més emblemàtic de Xàtiva. Sembla que Pere Lluís Galceran de Borja i de Castre-Pinós, fill del tercer duc de Gandia, germanastre de Sant Francesc de Borja, lloctinent de Catalunya (1590-92), darrer mestre de Montesa (1540-87) i primer marquès de Navarrés, va viure en aquest carrer. Ben a prop, Beatriu de Borja fou abadessa del Reial Monestir de Santa Clara. És recomanable visitar també Sant Pere. En època barroca, es canvià la seua orientació i foren afegits el transsepte i el presbiteri. La nau compta amb tres arcs diafragmàtics de carreus i coberta a dues aigües. El seu teginat mudèjar està policromat. Després de la restauració, aparegueren un Calvari i un Sant Cristòfol (del segle XIV) al mur septentrional. Destaquen el retaule major de l'església, amb peces pertanyents als segles XV i XVI, i dos retaules, el de Guerau de Castellvert (del Mestre de Xàtiva) i el dels Goigs i Dolors de la Mare de Déu (del mestre de Borbotó). Roderic de Borja fou batejat en aquesta església el 1432.

Quant a l'ermita de Sant Feliu, el seu aspecte correspon a l'època de la conquista de Jaume I. Està dedicada a Sant Feliu de Girona. Una confusió amb Sant Feliu de Lyon féu que en 1643 es col·locaren dues imatges de Sant Feliu al retaule major. Durant molt de temps, aquest retaule s'atribuí al Mestre del Retaule de Perea. Estudis recents han posat de manifest la intervenció de tres artistes pertanyents a un mateix taller: Mestre de Xàtiva (predel·la), Mestre de Borbotó (polseres i calvari) i Mestre d'Artés (la resta del retaule), probablement membres d'una mateixa família, els Cabanes. El retaule fou encarregat pels jurats de la ciutat, com ho demostren les armes reials i l'escut de la ciutat. Els murs conserven alguns frescos entre els quals és possible de distingir un Sant Nicolau de Bari, un Sant Cristòfol i una Mare de Déu.

Al castell de Xàtiva va estar empresonat el dissortat comte Jaume II d'Urgell. Però també hi ha ecos dels Borja a la fortalesa. En 1554, el fill del duc de Sogorb fou assassinat pel germanastre de Sant Francesc de Borja i besnet d'Alexandre VI, Dídac de Borja, i per un parent seu, Gabriel Figuerola, en venjança per la mort de Pere Figuerola a mans de Pere i Jeroni Pardo de la Casta. Vuit anys després, el duc de Sogorb, Alfons d'Aragó, aleshores virrei de València, ordenà que Dídac de Borja fos empresonat al castell. Posteriorment seria executat.

De Xàtiva estant, el viatger es pot allargar fins a Énguera. L'església de Sant Miquel conserva una magnífica Mare de Déu de Gràcia de Paolo da San Leocadio, pintor renaixentista italià que vingué a terres valencianes amb el cardenal Roderic de Borja. A la Canal de Navarrés, Anna i la mateixa Navarrés també estan vinculades a la família Borja. (La mare del futur Alexandre VI, Isabel, que ja era senyora de la Torre de Canals, adquirí la baronia d'Anna.) De tornada a la Costera, es pot visitar l'ermita de Santa Anna, bell edifici gòtic situat a la muntanya homònima, en un enclau xativí dins el terme de la Llosa de Ranes. Una clau de volta de la xicoteta església està decorada amb l'escut bisbal de Roderic de Borja. La vista des de l'ermita és magnífica.

Altre punt d'interès de l'itinerari borgià és Montesa, que conserva un dels nuclis històrics més bonics de tota la Costera. Hi destaquen la Casa de la Vila (bastida entre els segles XVI i XVII), la Casa Abadia (del segle XVI) i l'Església de la Mare de Déu de l'Assumpció (construïda al segle XVII). El temple conserva pintures molt interessants, com ara un Calvari del Mestre de Borbotó (del segle XVI) i el Retaule de les Ànimes de Vicent Requena (del segle XVI). La vila està coronada per les restes del castell que albergà el convent matriu de l'Orde de Montesa. En 1376, un Domènec Borja —potser el pare de Calixt III— era guarda del castell. Les obres més importants al lloc foren impulsades pel tercer mestre de l'orde, fra Pere de Tous, que manà construir l'aula capitular, el refectori, l'església, una cisterna, el forn i la muralla que encerclava el recinte. El claustre fou construït a finals del segle XIV. El gran terratrèmol de 1748 destruí totes les dependències, però l'aula capitular ha estat reconstruïda fa pocs anys.

Personatges molt coneguts, com Lluís Despuig, Bernat Despuig o Francesc Llançol de Romaní, també ocuparen el càrrec de mestre. Cal destacar, però, la figura de fra Pere Lluís Galceran de Borja. A causa d'un possible escàndol homoeròtic, va renunciar al mestrat de l'Orde de Montesa, però conservà el títol. Després de la seua mort, esdevinguda en 1592, el rei Felip II incorporarà el càrrec a la corona. A partir de llavors, l'orde fou governat per un lloctinent general nomenat pels monarques. El viatger pot allargar-se fins a la veïna Vallada. La seua església és magnífica. La vila fou possessió de l'Orde de Montesa fins al segle XIX. Poblacions de la Costera de Ranes també estan vinculades al llinatge borgià. Els Llançol de Romaní, els Escrivà i els Milà d'Aragó foren senyors de Torrella. Aquestes famílies estaven emparentats amb els Borja.

En fi, el programa turístic pot aprofitar l'oferta complementària que proporcionen determinats esdeveniments etnològics com la Fira d'Agost de Xàtiva, les fogueres de Sant Antoni a Canals i Cerdà, les Falles, els Moros i Cristians de la Font de la Figuera, la Setmana Santa xativina… Els itineraris poden completar-se amb visites a cellers, conreus, tallers artesans i espais naturals. Els vins de Moixent, la Font de la Figuera i Énguera són magnífics. Els paisatges del Pla de les Alcusses o la Vall de Montesa, esplendorosos. Per tant, els trajectes borgians per la comarca de la Costera i territoris adjacents deixaran en el viatger sensacions i records inesborrables.

Les arrels de la família, les arrels del poder.

Els Borja van ser una més de les famílies va arribar amb la conquesta cristiana, llinatges que a canvi de conquerir i colonitzar en nom del rei rebien propietats als seus dominis. Ja al segle XIII trobem Borges als territoris que envolten Xàtiva, tot i que en fer referència a la seua localitat d'origen en Aragó, podem estar parlant de persones sense parentiu entre elles. Ni tanmateix està a hores d'ara massa clara la relació entre les branques familiars d'Alfons de Borja (Calixte III) i Roderic de Borja (Alexandre VI).

Alfons de Borja era fill de Doménec de Borja "el jove" del que sabem que era "ciutadà" de Xàtiva i que va residir també a Canals a l'igual que son pare Doménec de Borja "el Vell". La paraula "ciutadà" pot ser un poc confusa, era un estat per damunt del poble pla sense arribar a ser completament nobles, persones que vivien de rentes agràries i exercien oficis lliberals. Un d'aquests serà Doménec que a banda de ser un terratinent va exercir de funcionari reial a les fronteres del regne i com sots-alcaid del Castell de Bunyol.

Hi ha documentació referent al pare i l'avi d'Alfons de Borja vivint a Canals, però no relacionada amb el senyoriu de la Torre. Aquesta propietat va arribar a la família pel casament d'Isabel (germana d'Alfons) amb Jofré (pare de Roderic) que havia comprat el senyoriu de la Torre en 1436 a Guillem de Torres. Així sabem que Alfons de Borja era oncle de Roderic però potser la seua família no havia tingut relació amb el senyoriu de la Torre fins eixe moment.

La Torre és de planta quadrada i compta amb tres altures, encara que en el segle XIX es va derruir l'última. El seu accés original es realitzava a través d'un arc de mig punt de carreus en el primer pis. Està construïda completament en pedra i maçoneria. La primera i la segona planta disposen de finestres sageteres i en l'última planta es troba una gran cambra amb tres finestres rectangulars. Es suposa que és d'origen andalusí prèvi a la conquesta (S. XIII). El palau que l'envoltava és del segle XIV i estil gòtic i va aprofitar les restes de la muralla i la torre que romania abandonada. El 1506 va ser venuda pels Borja junt al senyoriu a l'ajuntament de Xàtiva. Sabem que el 1758 va ser restaurada i en 1847 venuda a particulars que la van aprofitar per a les seues vivendes. Finalment el 1995 va ser adquirida i restaurada per l'ajuntament de Canals.

Front a la torre i formant part del complex de l'antic palau trobem l'església de la Torre o de la Santa Creu, antic oratori del palau. Construïda al segle XIV en l'estil que es nomena "gòtic de conquesta" i amb una única nau de planta quadrangular. Edificada amb murs de pedra i morter i amb coberta a quatre aigües. A la seua restauració es van recuperar pintures murals de gran valor.

Oratori del Palau dels Borja - Església de la Santa Creu (Canals)

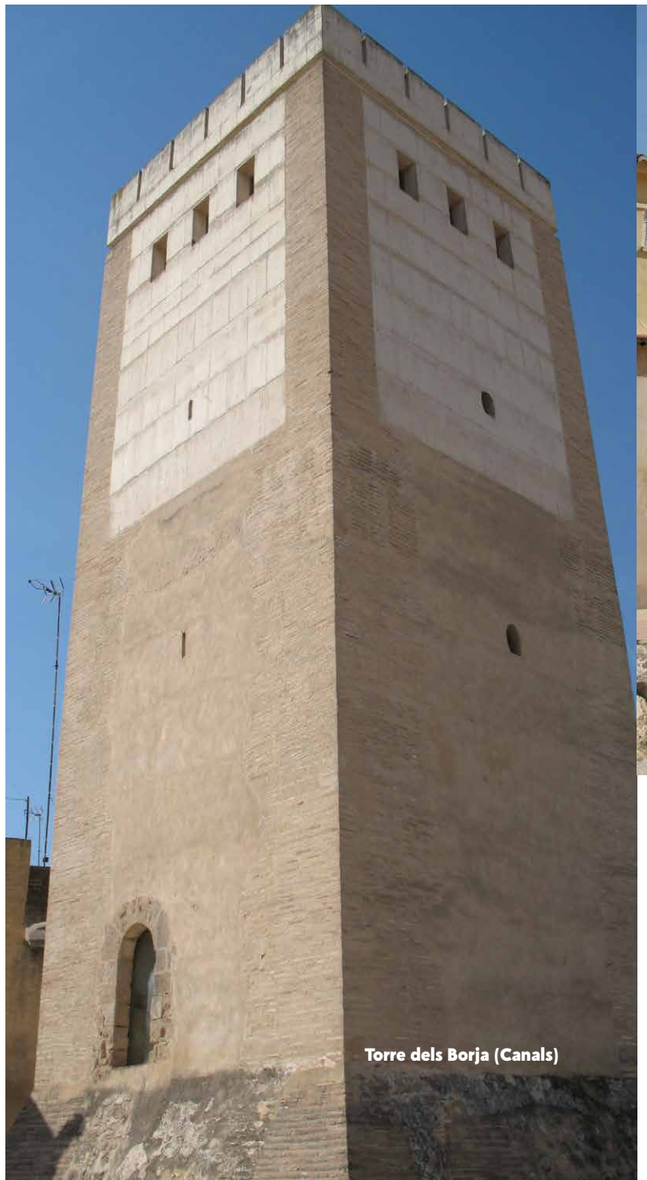
Torre dels Borja (Canals)

Restes del Palau dels Borja (Canals)

Les pintures de l'oratori dels Borja.

Aquestes representen les figures de Josep de Natzaret amb el Nen, i de sant Vicent Ferrer amb Calixt III de nen i de sant Francesc de Borja, amb inscripcions al·lusives, en castellà i valencià de l'època. Les pintures són d'estil barroc, encara que té juxtaposicions renaixentistes com a conseqüència d'intervencions realitzades en 1721.

Sant Vicent amb Alfons de Borja
Oratori dels Borja - Església de la Santa Creu (Canals)

Xàtiva, Capital Borja.

Tot i que ja hem vist que les dues branques dels Borja tenien relació amb Canals i la Torre, va ser Xàtiva on aquest llinatge tenia a seua seu principal. Els Gil de Borja com eren coneguts eren part de la petita noblesa de Xàtiva, hereus dels cavallers de conquesta que havien arribat amb Jaume I a la ciutat, i van gaudir d'un poder creixent a la ciutat pel seu paper polític i els matrimonis amb altres famílies nobles com els Fenollet o els Escrivà i la seua relació amb les cases nobles de més renom (Comtes d'Urgell). La seua casa pairal estava a l'antiga Plaça d'Aldomar, actualment d'Alexandre VI i allà va nàixer Roderic Gil de Borja que va arribar al papat sota eixa advocació. Roderic va ser batejat a l'església de Sant Pere. A altra església de la ciutat, la del Convent de Sant Francesc, els Borja tenien una capella on eren soterrats en morir.

El 1444 Alfons de Borja, que ja és cardenal, manprén la construcció de la Capella de Santa Anna a la Seu de Xàtiva. Malauradament aquesta capella va ser destruïda per reformes posteriors. Finalitzada el 1452 el cardenal Borja fa traslladar allà les restes dels seus avantpassats per tal de fer-la servir com a capella mortuoria familiar. Tot i que la capella va desaparèixer a les successives reformes de l'eterna "obra de la Seu" es conserva, parcialment, encara el Retaule de Santa Anna, orba del que pot ser era el pintor més reconegut del moment Joan Reixach. A les cinc taules preservades podem veure a Santa Anna, Sant Agustí i Sant Ildefons, el baptisme de Sant Agustí i la imposició de la Casulla a Sant Ildefons per la Mare de Déu. D'aquesta capella es conserven també algunes escultures (un àngel amb l'escut dels Borja, Moisés, Elies, Sant Pere, Sant Pau, un calvari) i alguns elements arquitectònics.

Francesc de Borja, era tractat de cosí per Roderic de Borja. Segons alguns era fill "natural" del seu avi, segons altres ho era del propi Alfons de Borja. El cas és que aquest socarrat va fer carrera al costat del seu cosí quan va arribar al papat arribant a ser cardenal. Per celebrar la seua fortuna el 1497 va erigir a la Seu la Capella de la Mare de Déu de les Febres. Demolida a reformes pasteriors no queda res més que algunes peces de marbre i un quadre de la Mare de Déu de les Febres que inclou el retrat de Francesc de Borja obra de Pinturicchio que es conserva al Museu de Belles Arts de València.

Tot i que no va ser construït pels Borja, al Palau de l'Ardiaca de la Seu podem trobar el seu escut coronant l'arc de carreus que li dona entrada. Potser perquè Alfons de Borja va ocupar aquesta dignitat durant un temps.

Mare de Déu de les Febres amb Francesc de Borja
Museu de Belles Arts de València

Àngel amb escut dels Borja - Capella de Santa Anna de la Seu
(Museu de Belles Arts de Xàtiva)

Escuts dels Borja al Palau de l'Ardiaca

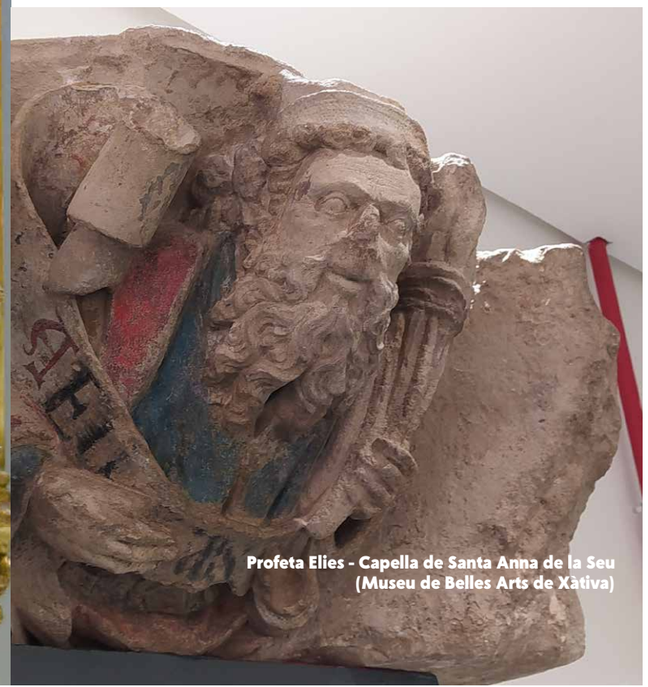
Profeta Elies - Capella de Santa Anna de la Seu
(Museu de Belles Arts de Xàtiva)

Església de Sant Pere

Sant Ildefons i Alfons de Borja
Col·legiata de la Seu de Xàtiva

L'Espai Borja.

A l'antiga capella de l'Hospital Reial de Xàtiva, edificat per Jaume I i reformat a la transició de l'estil gòtic al renaixement, podem trobar l'Espai Borja. En aquesta instal·lació gaudir de presentacions audiovisuals referents a la família Borja.

Territori Borja

El poder creixent dels Borja els va permetre estendre els seus senyorius per la comarca i altres terres de la rodalia. Així Anna, Navarrés i Xella van entrar a l'òrbita de la família, tot i que la divisió per herències i la continua compraventa de títols per part de la noblesa va causar que aquest "territori Borja" no fora homogeni i continu en el temps. Més enllà de la comarca i els territoris veins, els Borja van aconseguir senyorius a Llombai, Albalat de la Ribera, Torís i, sobre tot, el Ducat de Gandia, que era el títol del cap de la seua branca principal. Ja fora de l'antic regne de València, els Borja, fruit del seu paper polític internacional, senyorejaven terres a Itàlia, França i Castella.

Altre poble de la Costera amb el que els Borja van mantenir relació és la Llosa de Ranes. No de bades, allà hi van edificar l'ermita de Santa Anna a un punt que ara pertany al terme de Xàtiva. Es tracta d'un lloc elevat amb magnífiques vistes de la Costera, la Canal i la Ribera i per això va ser fortificat en temps medievals. Amb la consolidació dle domini cristià es va reconvertir en una ermita primitiva de la que no se sap massa tot i que encara es conserva un dels seus capitells al museu de la Llosa de Ranes. No és d'estranyar aquest canvi d'ús atenent a que una de les funcions dels ermitans era avisar e les tempestes que s'acostaven i d'altres perills com possibles invasions o incendis.

El 1456 Roderic de Borja, ja cardenal i bisbe de València en eixe moment, ordena la reconstrucció de l'edifici i el posa sota la mateixa advocació que el seu oncle Alfons havia fet construir a la Seu de Xàtiva, Santa Anna. L'estil de l'edifici és gòtic flamíger i destaquen les navaes de la seua teulada que a l'interior es corresponen amb voltes nervades i arcs torals. A hores d'ara hem perdut els edificis annexes que tenia l'ermita com ara la vivenda de l'ermità o les quadres a les que guardava els seus animals.

Santa Anna

la Llosa de Ranes i la Costera des de Santa Anna

Mural de Toni Espinar "El Pam de Déu"

El Pam de Déu.

Si voleu saver el que medeix la mà de Déu sols heu de mesurar la distància entre les ermites de Santa Anna i el Puig. La llegenda conta que antigament ambdues muntanyes eren contigües i que els dos ermitans discutien continuament a crits, el que molestava Déu. Un dia el Totpoderós fart d'aquestes molèsties va fer un colp fort amb la seua mà oberta -un pam- que va separar les dues muntanyes i es va llevar maldecaps. A Xàtiva hi ha un mural de l'artista Toni Espinar que commemora aquesta llegenda.

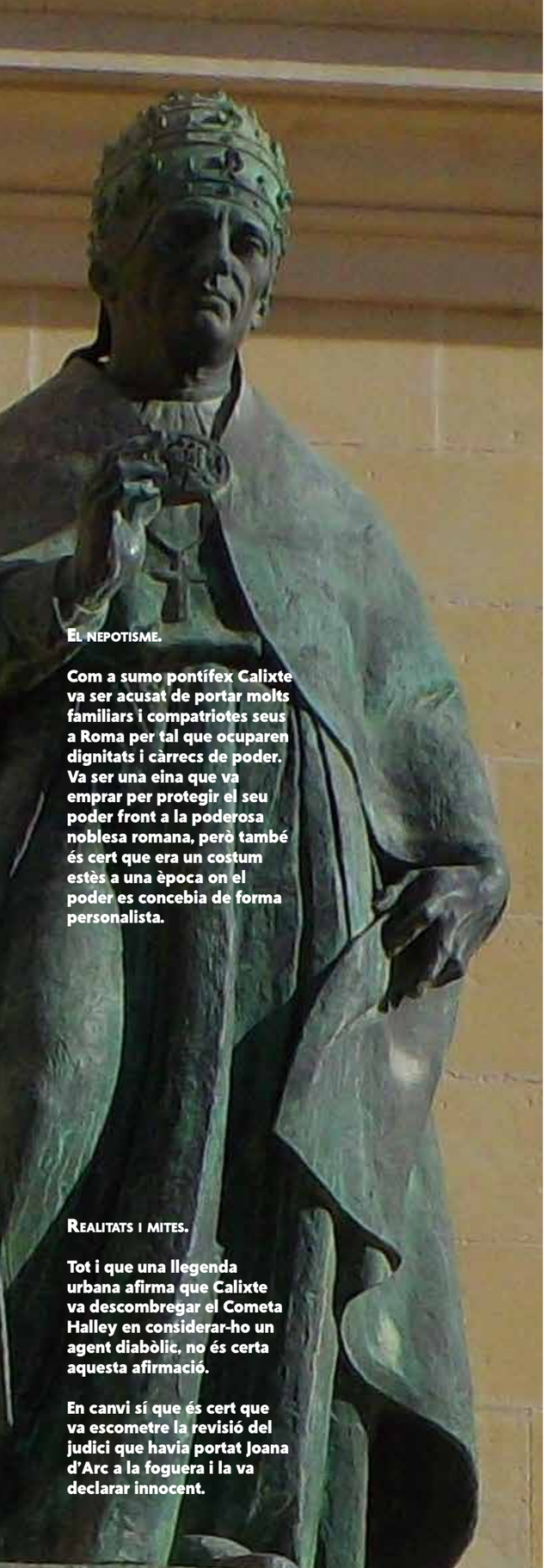

El nepotisme.

Com a sumo pontífex Calixte va ser acusat de portar molts familiars i compatriotes seus a Roma per tal que ocuparen dignitats i càrrecs de poder. Va ser una eina que va emprar per protegir el seu poder front a la poderosa noblesa romana, però també és cert que era un costum estès a una època on el poder es concebia de forma personalista.

Realitats i mites.

Tot i que una llegenda urbana afirma que Calixte va descombregar el Cometa Halley en considerar-ho un agent diabòlic, no és certa aquesta afirmació.

En canvi sí que és cert que va escometre la revisió del judici que havia portat Joana d'Arc a la foguera i la va declarar innocent.

Vides i obres. Alfons i Roderic.

Calixte III. Alfonso de Borja. Canals, 31.XII.1378 – Roma, 6.VIII.1458. Jurista i Papa.

Fill de Doménec i Francina, primogènit de la seua família va ternir quatre germanes: Isabel, Joana, Catalina i Francisca. Va estudiar a Xàtiva i Lleida on es va doctorar en dret canònic (1411) i civil (1416). Des de molt jove va participar de l'administració reial, així en 1408 ja assessorava al batlle de Lleida al temps que anava pujant en l'escalafó eclesiàstic. El 1417 s'incorpora a la cancelleria reial d'Alfons el Magnànim i passa a la cort on arriba a ser conseller reial, regent de la cancilleria i membre permanent del Consell Reial Suprem. El 1420 acompanya al rei a Itàlia i a canvi dels seus serveis va obtenint noves dignitats eclesiàstiques, culminant amb la consecució de l'arquebisbat de València en 1429. Aquest títol el va rebre en premi pel seu paper en la resolució del Cisma d'Occident i la reintegració definitiva dels papes de Peníscola a l'obediència de Roma.

Entre 1431 i 1436 actua de bell nou com a diplomàtic reial per tal d'aconseguir paus amb Navarra i Castella. El 1438 és designat tutor del fill natural del rei, el Futur Ferrante I de Nàpols, i l'acompanya a Itàlia. El 1442 conquerit el regne de Nàpols per al seu pupil, per orde del rei, Alfons de Borja es dedica a reorganitzar l'administració de les noves possessions.

Ací comença també una missió eclesiàstica per tal de millorar les relacions d'Alfons amb el papat que finalitza el 1443 amb la signatura d'un armistici entre les dues parts i que té com a premi el nomenament d'Alfons com a cardenal l'any següent i el seu trasllat a la Cúria Romana on defendrà els interessos de la Corona d'Aragó. Durant aquest temps serà un dels comissaris en el procés de canonització de Sant Vicent Ferrer, que segons alguna llegenda el propi Sant Vicent li havia profetitzat, un procés que culminaria sent Alfons ja Papa.

A la mort del Papa Nicolau V i amb un empat virtual entre els partidaris dels candidats dels Colonna i dels Orsini -les dues grans famílies que controlaven el papat-, aquests darrers li donen el seu suport i aconsegueixen el seu nomenament esperant que, per la seua edat, el seu fora un curt papat. El seu pontificat es va centrar en tres aspectes principals, la lluita contra els turcs que acabaven d'ocupar Constantinoble, la defensa de l'equilibri i la pau entre els estats italians i la consolidació de l'autoritat papal als Estats Pontificis, el territori italià al que el Papa regnava com un monarca més.

Alexandre VI. Roderic de Borja. Xàtiva, c. 1431 – Roma, 18.VIII.1503. Papa.

Roderic va nàixer a una llar de la noblesa xativina fruit del matrimoni de Jofré de Borja i Isabel de Borja (germana d'Alfons de Borja/Calixte III). Va ser el tercer de cinc germans. El 1437 després de la mort de son pare, la família es va traslladar a València per tal de viure amb el seu oncle Alfons que ja era arquebisbe de la ciutat. Amb el suport del seu poderós oncle va iniciar una ràpida carrera eclesiàstica que li va donar càrrecs a València i Lleida. El 1449 acudeix a Roma cridat pel seu oncle, que ja és cardenal, on va ser educat per l'humanista Gaspar de Verona fins que va marxar a Bolonia (1453) a estudiar dret i on es va doctorar en 1456.

Amb l'arribada del seu oncle al papat, la seua carrera es va enlairar encara més, aconseguint nous càrrecs i dignitats a València i Xàtiva. El 1456 el seu oncle el nomena cardenal amb una forta oposició d'alguns sectors de l'església. Des d'aquest càrrec ajudarà al papat a reafirmar el seu poder en el complex escenari polític italià, arribant a ser comissari de les tropes pontifícies i vice-canceller de l'església. El 1458 rep també el títol d'arquebisbe de València. A la mort del seu oncle, el nou Papa, Pius II, el crida a l'orde per portar una vida de llibertinatge. Però aquesta crida no va fer molt d'efecte perquè Roderic va tindre varis fills, al menys nou, amb diverses parelles. La més coneguda d'elles va ser Vanozza Catanei que va ser la mare de quatre: César, Joan, Lucrecia i Jofré. Així Roderic va ser conegut per la vida cortesana i principesca que portava al seu palau de Cancelleria Vella on l'acompanyaven més de dos-cents "familiars" valencians que gaudien de càrrecs i poder a Roma gràcies al seu suport.

De bell nou, la divisió entre els cardenals a la mort d'Inocenci VIII, i el suport dels monarques aragonesos i castellans propicia que siga triat Papa el 1492. Poc després s'inicien una sèrie de conflictes en Itàlia per la seua voluntat de consolidar dominis territorials per als seus fills. Aquesta política li va portar a enfrontaments també fora d'Itàlia, com la invasió francesa de Carles VIII. En aquesta època també aconsegueix que el seu fill Joan siga nomenat primer duc de Gandia, augmentant així la base territorial valenciana dels Borja amb un dels senyorius més importants del regne. El 1503 va morir d'unes febres, probablement durant una epidèmia de Malària.

El papa que va repartir el món.

El 1493 vist que els castellans i els portuguesos s'enfrontaven per la possessió de les terres recentment descobertes, Alexandre va marcar una línia a 100 llegües al ponent de les Azores que dividia el territori a conquerir per cadascú. Això va deixar bona part d'Àfrica i Brasil en mans dels portuguesos i la resta d'Amèrica en mans dels castellans.

L'empremta Borja

La família Borja va perdurar més enllà dels papes i es va expandir pels estats de les penínsules ibèriques i italianes, França i les colònies americanes. A alguns pobles de la Costera encara queden persones amb el cognom Borja, sobre tot a Montesa, mentre que a altres fa segles que es va perdre. No sabem si aquestes persones tenen relació amb el famós llinatge Borja, però ens agrada creure que sí. En tot cas, la empremta Borja continua a les nostres i moltes altres terres i això ens omple de goig per l'abast d'aquesta família valenciana universal.

Cassa natal d'Alexandre VI a Xàtiva

Galceran de Borja

Dos germans Borja i els Castells de la Costera.

Els germans Galceran i Didac de Borja van ser destinats pels seus pares a carreres religioses, el primer com a Frare-Cavaller de l'Orde de Montesa -on va arribar a ser Mestre- i el segon com a clergue. Això no va ser obstacle per a unes agitades vides que els van portar a assassinar a un rival polític, Dídac d'Aragó fill natural del Duc de Sogorb. Tot i el seu poder i el seu cognom Borja ambdós van haver de fugir junt a altre germà Felip, que també va participar a l'afer. Galceran i Felip van ser desterrats a Orà -tot i que Galceran com a Mestre ho va ser com governador de la plaça per evitar l'escàndol-, però va ser Dídac qui va patir pitjor destí. En ser apressat va ser dut al castell de Xàtiva i decapitat el 3 de setembre de 1562. Anys després i ja tornat a la Península, Galceran va ser condemnat per sodomia a passar deu anys reclòs al castell de Montesa. Un fet que va ser aprofitat perquè aquest fora el darrer Mestre de l'Orde de Montesa independent del poder reial.

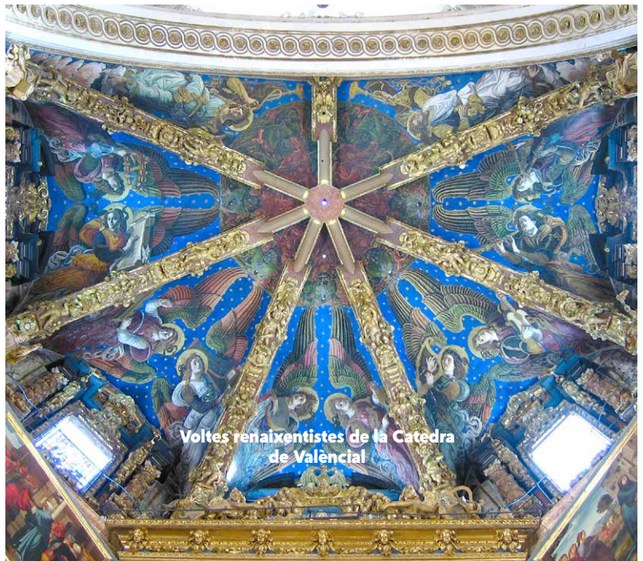

Voltes renaixentistes de la Catedra de València

Sant Francesc de Borja, el tercer Papa (Negre).

Després d'una vida com a noble Marqués de Llombai i Duc de Gandia, Francesc de Borja (1510-1572) va ingressar a l'Orde dels Jesuites (1548). Potser fugia del tèrbol panorama polític de l'època al que els seus germans Galceran, Dídac i Felip van continuar participant de forma més activa com hem vist. El 1565 va ser nomenat Superior General d'aquesta orde, un càrrec amb tant de poder que és conegut també com a "Papa Negre" per l'hàbit negre que vesteixen els jesuïtes. Un segle després de la seua mort va ser canonitzat el 1671.

Sant Francesc de Borja

Els Borja i el Renaixement.

Els Borja i el Renaixement. Es sol dir que junt a l'embaixador Vich, els papes Borja van ser introductors del renaixement italià a València en encomanar a Paolo di San Leocadio i Francesco Pagano pintar la volta de la Catedral de València. El que sovint es sol ignorar és que com a cardenals i papes van ser també uns mecenes que van consolidar les carreres artístiques d'artistes tan reconeguts com Leonardo Da Vinci, Miquel Àngel, El Bosco o Tiziano.

César Borja

Dos Borja que mai van xafar la Costera.

Tot i que amb sols set anys el seu pare, Alexandre VI, el va nomenar entre d'altres ardiaca de la Seu de Xàtiva no es té constància documental de que César Borja, el més conegut dels seus fills, visitara mai la Costera. El mateix es pot dir de la seua coneguda germana Lucrècia que va passar tota la seua vida en terres italianes.

Lucrècia Borja

Els Borja americans i els Borbobs.

Borja americans i Borbons. L'expansió de la família Borja els va portar a ocupar diversos càrrecs l'América colonial. A dia de hui podem trobar els seus descendents a l'Equador i Xile. Un d'ells Rodrigo Borja va arribar a ser president d'Equador entre 1988 i 1992. Altra branca de la família es va unir per matrimoni amb els Borbons i els seus actuals descendents són els Borbón-Parma, pretendents al tro espanyol per la línia Carlista.

EN AQUEST QR I ENLLAÇ PODRÀS TROBAR INFORMACIÓ ACTUALITZADA SOBRE TURISME A LA COSTERA

Turisme La Costera
Tresors de l'interior
www.turismelacostera.com

Pla de Dinamització i Governança Turística de la Mancomunitat de la Costera - Canal

GENERALITAT VALENCIANA

LA COSTERA - CANAL
mancomunitat de municipis

TURISME COMUNITAT VALENCIANA

VALÈNCIA TURISME